Xóots Aawasháayí Yées Sháatk'

Xóodzi x̲'éidáx̲ shkalneek
Tlingit and Haida Indian Tribes of Alaska Head Start classroom kagéiyi yís

Kaxwaan Éesh George Davis ḵa Shaksháani Marge Dutson Lingít yoo x̲'atángi has awliyéx̲
X̲'unei Lance Twitchell akaawshixít Lingít yoo x̲'atángi
Michael Dixon at yahaayí akaawshixít

At gutúx' shayadihéini sháa was'x'aan tléigu has a.een. Has du ḵákx'u yá has ashayawlikík íḵde has x̱'awajeil. A káa has du toowú yak'éi yá has awa.ínni was'x'aan tléigu shayadihéini has du x̱'óol'i káx̱, káx̱ áa kwshé áyá kawdiḵoo. Wootéex' a daa yéi jineiyí, a jeedáx̱ has wudixwétl. Has du jikáanáx̱x̱ wusitee a káx̱ has du toowú yak'éi, tle ḵux̱dé has at wooxoon.

Xóots deiyí yík yaa has na.ádi tléináx̲ shátk' xóots gán nagoodí káa yan kawdliyás'. Xóots gánde nagoodí káa yan kalyáas' x̲'uskawjix̲éel' a kaax̲ ḵux̲dé yáanáx̲ yei wdzigít. Yáanáx̲ yei isgeet. Ḵux̲dé yáanáx̲ yei isgeet yaa anayán tléiḵw du ḵágu kaadáx̲ yax̲ kawjix̲ín. Ch'a ldakát yéig̲aa wootee. Tlél aadáx̲ duwax̲aayí yé. Xóots gánde nagoodí x̲oo yax̲ kawjix̲ín. A jeet du toowú x'áan yáx̲ yatee.

«X'éig̲aa l ushik'éiyi xóots! Wáanáx̲ sáyá ḵu.oo anax̲ at gug̲a.át yéix'? Has a jeenáḵx̲ yá has du gánde nagoodí! Gu.aal kwshé ch'a g̲oot yéide has ḵuwu.óowu yáadáx̲. Áa yéi has nag̲atee has woo. aadí! Áa yéi has nag̲atee yéide!»

Ch'áakw ḵáax'wch ḵoon a daa yoo x̱'ala.átgi nuch: hél l ushk'idéin a daa yoo x̱'ayla.átgiḵ yá xóots, at gutu.ádi. Has ḵux̱'aya.áx̱ch; a daa yoo x̱'adul.átgi has a.áx̱ch nuch. Ch'a hóoch, awsikóo, yá sháatk' yá hél l ushk'idéin a doo yoo x̱'adul.átgi yá at gutu.ádi, ḵu.aa a jeet áyá x̱'aan du toowú yéi yatee. Hél du tuwáa ushgú neildé woogoodí áwé du ḵágu tléiḵw a káa yéi uteeyí. Ách áwé tsu tléiḵw tsu ḵuk'éet' woogoot. Tléiḵw a káa ínit. Yá tléix'aa sháa ḵwa tle tláakw yaa has naa.ádi, neildé yaa has na.át du náḵ.

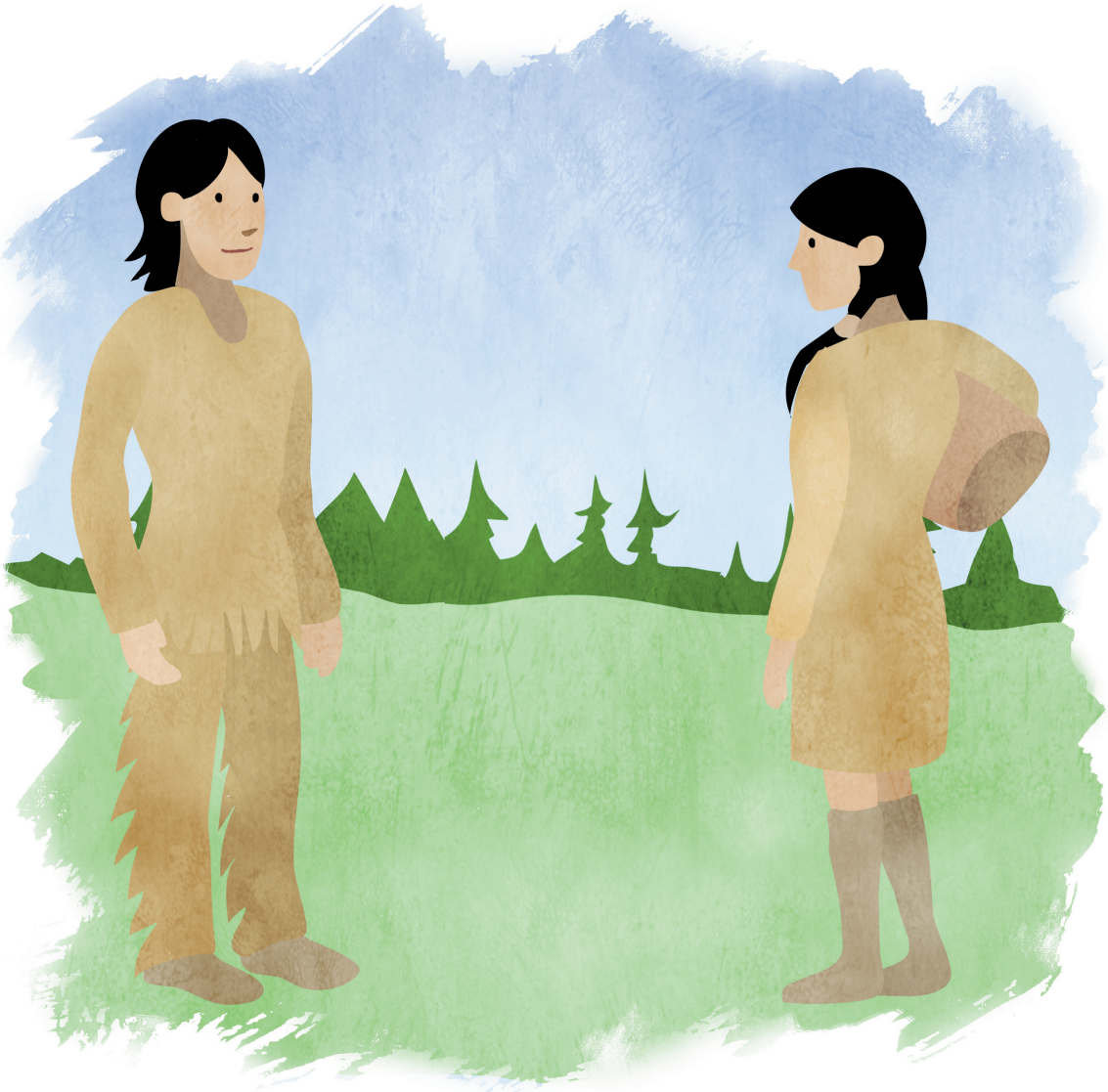

Yá xeega.áat, du ḵágu tsu ashaawajáḵw, yá yéesh sháatk'. Yá héen yíx̱ yei gagóot, ḵux̱dé yaksi.aaní ḵáa yaa uwagút. Tle tlél at ḵuwustee. Ḵáa tlein áwé, latseen du tóo yéi yatee. Du x̱ánt uwagút, yá awsiteení ḵáa, hél a ee akoolx̱éitl'. Yá Yées Sháatk', sh tóo akawdiníkw yak'éiyi át yá ḵaa daa.eet.

Áwé du éet x̱'eiwatán, «ax̱ tuwáa sigóo ax̱ shátx̱ iwusteeyí.» Aag̱áa áwé yá Yées Sháatk', tóo at danéekw yá aadé yak'éiyi yé yá ḵaa daa.eet, ách áwé tle aan woo.aat, du aaníde.

Ldakát yá ḵaa x̲oonx'í du ée sh wudzikóo, á aadé has tuli.aaní yé. A káa has du toowú yak'éi yá Yées Ḵaa shát gux̲sateeyí. Yá Yées Ḵáa ḵwa hél hít yee yéi wootee, yá Yées Sháatk' x̲oonx'í aadé has ḵuwa.óowu yé yáx̲. Yá Yées Ḵáa aadé ḵuwa.óowu yé at ḵoowú tóox' áwé yéi yatee. Si.áat' a yee, ḵukawjigít. Du tuwáa kawsiyéi, yá Yées Sháatk', a yee, neil agoodí ḵwa yan g̲aa duwaníkw. A káx̲ ḵwa du toowú yak'éi.

Wé du aanídáx̲, du éesh ḵa du tláa ḵa ḵa du éek' hás du daat has sh tóo kawdixíl'. Goo sá kwshé hú? Goodé sá kwshé woogoot? Du eegáa has ḵushée x'oon yagee x̲'áanáx̲ sá? Tlél du daa.it yáx̲ has at wusteen.

Toowú k’éi du tóo yéi yatee yá du yées x̱úx̱ tín k̲u.oowú. Yéi k̲wa ash yawsik̲aa: «tlél ax̱ yáade at g̲eelg̲een x̱án ee taayí.» Ch’as g̲agaan dikeet teeyí, aag̲áa áwé tsá ax̱ yáade at g̲eelg̲een.

X’oon dís x̲’áanáx̲ sá du een ash yawsik̲aa; du x̲’ayáx̲ yéi awsinee. Tléix’ ts’ootaat kei isgéet áyá a yát awdlig̲ín yá du x̲úx̲. Du tóox̲ k̲uwatee ayag̲ásteen. Xóots tin ásíyá k̲uwa.oo. Hú tsú, du toowú xóots yáx̲ awdi.éet.

Xóots yáx̲, yá du x̲úx̲ tin yá táakw tóonáx̲ aan k̲uya.oo yá du k̲oowú tóox'. Wé du x̲úx̲, yátx'i yátx' aawa.oo. Yá yeedát déix̲ yátx' aawa.oo, áwé táakw tóonáx̲ daax'ooninax̲ hás yá du k̲oowú tóox' has k̲uya.oo. Táakw tóonáx̲ has nax̲éx'wch.

Yá yeedát ḵwa yá táakw dleit yei yaa kanalléini yá yagyee yaa yeenayát'. Táakw.eetí ḵuwaháayi, has du ḵoowú tóodáx̲ daak has woo.aadí. Has du atx̲aayí sákw has oog̲aax̲aayí átg̲aa has ḵushée. Yá has du yátx'i ḵwa yéi s ayawsiḵaa yá has du ḵoowú x̲ánx̲ ash kang̲alyát. Yá has du yátx'i ḵwa has ash koolyát woosh has adinéekw.

Áyá yá Yées Sháatk' x̲á, du yátx'i altín áyá yéi tuwditaan, «yeedát ḵwa sí, ax̲ tláa ḵa ax̲ éesh ḵa ax̲ éek' hás has agax̲sateen yá ax̲ yátx'i.»

Tléix' ts'ootaat, ḵu keitl yayík has aawa.áx̱. Yá has du niyaadé yaa ḵundayéin.

Kachg̱oo du éek' hás ásíwé. Wé aan has al'oon keitlích, yá du daa.it has awsiníx', tle has awsikóo yá has du dlaak' daa.it ádi has awdziníx'. Has awsikóo tle yá has du dlaak' hél has du eedáx̱ unalei. Yeedát ḵwa has awsiteen yá xóots.

Yá du éek' hás, ḵut ashunax̱laxéexin. Yá du x̱úx̱ch ḵwa yéi ayawsiḵaa, «ḵaa yáa at laḵ'é tóonáx̱ hél wáa sá agux̱sanéi. I éek' hás tin kananeek: yak'éiyi shí yá ax̱ daa.it káx̱ has at gag̱ashee. Ax̱ káa has x̱'ax̱dagáx'. Yá at yáa awuné a jeet has ag̱atee yá ax̱ daa doogú.»

Du ḵoowúdáx̱ daak uwagút, yá xóots, aag̱áa yá du éek' hás chooneidí du téix̱' tóonáx̱ yawulgáas'i.

Has awsiteen yá has du dlaak', ch'a yá xóots yáx̲ yá kaxádi, ch'a aan has awsikóo ooxsateeyí.

Du x̲úx̲ daat át du toowú yanéekw, k̲a du éek' has du een akaawaneek: «ax̲ x̲úx̲ káa x̲'aydagáx'! Áwé at yáa awuné a jeet tí du doogú. Ch'a hú áwé x̲asix̲án.

Du éek' hás aχ'eiwawóos' yá ǩaa naa.ádi du jeet yéi dusné yá du aaní káa ǩuχ ǩuχ dagútni. Gaχduskóo ooχsateeyí. Du tláa du toowú sigóo yá du sée tsu awusteení. Yá Sháatk' ǩa yá du yátx'i has du toowú sigóo a káχ yá du aaní káa ǩuχ.oo datee.

A eetí áa ḵutaan, yá tléix' áa du éek' du tuwáa sigóo ch'a ḵeelaháak'w áwé, du dlaak' yátx'i angál'ooni. Yá du dlaak' géide kei tuẋwditán. Hél ḵu.aa wáa s du tuwáa ditee, ch'a at koo.aaḵw yáẋ. Yéi áwé a daa yoo tutángi. Du éek' ḵwa, ḵúnáẋ ḵwáakt awsinee: al'oon ká chooneit, x'éiga̱a át aan adul'oon chooneit át alyeixí. X'áan yáẋ du toowú woonei, yá Sháatk', du yátx'i akg̱wal'óon. wé tle ẋoots yáẋ awdi.éet, yá Sháatk', tle du éek' jiwdigút. Tle kaadé wudzigeet daa.it l dagoot ítdáẋ. X'óol' yáẋ du toowú woonei, ḵa akoolẋéetl' yáẋ du toowú yatee, ách áwé du yátx'i tin aaẋ at gutóode has woo.aat. Áa yéi yatee yéide.

«Hóoch' áwé. Hél áa ḵuẋdé kḵwagoot yá aẋ aaní.»

Du aaní ḵu.oowúch ḵwa has awsikóo wáa sá at wooneiyí. Yá aadé yoo kaawateeyí tóonáẋ ḵwa wududzikóo áwé yeedát, yá at gutu.ádi, at yáa awuné has du jeeẋ duteeyí, at gutu.ádi. Ch'a yáa Lingít'aani ḵu.oowú ḵa yá at gutu.ádi, kayéil' a káa yéi ng̱watee aadé has du ḵuya.oowú yé.

Yéi áyá yan shuwatán yá shkalneek.